

3.6. nr 32 – Budynek Łaźni Gwarek

(1900 r.)

3.6.1. Inwentaryzacja konserwatorska

• Rodowód budynku

Szyb Gruscha został wydrążony w 1856-7 do głębokości 23 m. Przeznaczono go do wydobycia urobku. Zainstalowano przy nim parową maszynę wyciągową. W 1861 r. wydobywano już szybem tym z poziomu 100m. W 1874 r. Szyb Gruschka osiągnął 284 m a w 1895 r. – 395m i był najgłębszym szybem kopalni. Wtedy konieczne było ustawienie nad szybem stalowej wieży wyciągowej oraz maszynowni z parową maszyną wyciągową. Dlatego w 1900 r. na północ od szybu powstała maszynownia szybu Gruschka zaopatrzona w parową maszynę wyciągową. Budynek jest firmowany przez naczelnego inżyniera Braxatora, ale obliczenia statyczne wykonał Luis Dame. Konstrukcję stalową dachową wykonała firma H. Kaertz z Mikołowa. W 1926 r. przystąpiono do dalszego pogłębiania szybu. W związku z tym maszyna została przeznaczona na inne rodzaje prac. W czasie II wojny światowej obiekt dalej nie funkcjonował. W 1952 r. uruchomiono nową maszynownię z maszyną wyciągową usytuowaną na południe od szybu (przestawiono). Maszynownia została zaadaptowana na łaźnię tzw. „Gwarek”. Łaźnia funkcjonowała do lat 90 tych XX w. Obecnie jest zamknięta, dozorowana, nieużytkowana.

Budynek Łaźni Gwarek został wybudowany ok. 1903 roku w stylu historyzującym z elementami neogotyckimi i neoromańskimi.

Analiza kompozycji i rozwiązań architektonicznych obiektu

Usytuowanie obiektu

- Budynek Łaźni Gwarek usytuowany jest w zachodniej części zespołu, od północnego – wschodu sąsiaduje z zespołem Szybu Bartosz, od północnego – zachodu z Budynkiem Warsztatu Elektrycznego, od południowego – wschodu z Budynkiem Maszyny Wyciągowej Szybu Warszawa I. Obiekt wolno stojący.

Znaczenie obiektu w zespole zabudowy

- Budynek Łaźni Gwarek usytuowany jest w najstarszej części zespołu. Obiekt stanowi ważny element zespołu z uwagi na funkcję, jaką pełnił w zakładzie, zastosowane rozwiązania konstrukcyjne i architektoniczne.
- Kompozycja najstarszej części zabudowy zespołu, z uwagi na urozmaiconą konfigurację terenu, posadowienie zespołu na osiach o różnych kierunkach, zróżnicowanie wysokości obiektów, monumentalna zabudowa, jak również występowanie w zespole dominant przestrzennych – powodują, że zespół stanowi wartościowy kompozycyjnie zespół zabudowy, którego jeden z elementów stanowi Budynek Łaźni Gwarek. Obiekt znajduje się na terenie obniżonym w stosunku do „Zespołu Bartosza”, w związku z czym w ekspozycji południowej, tj od strony centrum miasta stanowi jego przedpole
- Budynek Łaźni Gwarek posiada wystrój architektoniczny z w XX, analogiczny dla części istniejących obiektów na terenie zespołu, powstałych lub przekształconych w tym czasie.

Kompozycja i rozwiązania architektoniczne obiektu

- Kompozycja i układ obiektów przemysłowych wynika przede wszystkim z funkcji, jakie pełnią. Prostej bryle dodano reprezentacyjny, monumentalny wystrój, charakterystyczny dla architektury tego typu w początkach XX wieku.
- Budynek posiada bogaty wystrój architektoniczny elewacji, analogiczny do części obiektów wchodzących w skład zespołu, które zostały wybudowane lub przebudowane na początku XX wieku. Obiekty te posiadają podobne rozwiązania kompozycyjne, architektoniczne i konstrukcyjne.

Budynek Łaźni Gwarek

- obrys budynku na rzucie prostokąta o wymiarach 18 m x 15 m (od strony wschodniej obiekt posiada obecnie wtórną przybudówkę)
- prostą bryłę, w formie sześcianu (od strony wschodniej przybudówka)
- symetryczny układ w osi podłużnej i poprzecznej (w części zasadniczej budynku)
- rozwiązania konstrukcyjne i wystrój architektoniczny – analogiczne do
- zastosowanych w pozostałych obiektach wybudowanych w tym samym czasie

Opis poszczególnych elementów konstrukcji

- Budynek wolno stojący, jednokondygnacyjny, podpiwniczony

Układ konstrukcyjny:

- Budynek posiada podłużny układ ścian nośnych dla stropów nad piwnicami i konstrukcji dachu

Fundamenty

- posadowienie na fundamentach wykonanych z cegły ceramicznej na zaprawie wapiennej.

Ściany części nadziemnej

- Budynek wykonany w technologii tradycyjnej, ściany wykonane z cegły ceramicznej, pełnej, na zaprawie wapiennej, o układzie krzyżowym, grubości 2,5 cegły. Pilastry zewnętrzne, narożne o szerokości 1,45 m i występie 0,75 m, pilastry pośrednie o szerokości 1,15 m i występie 0,75 m, pilastry wewnętrzne z cegły ceramicznej pełnej na zaprawie cementowo-wapiennej o gr. 1,0 do 0,5 cegły. Budynek nie posiada izolacji pionowej i poziomej

Strop

- Pomiędzy ścianami zewnętrznymi, a fundamentem – strop ceramiczny sklepiony, na belkach stalowych

Dach

- dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia (ok. 35%), konstrukcję dachu stanowią stalowe, trójkątne, nitowane więzary oparte na podłużnych ścianach nośnych. Obecnie na dźwigarach oparte są płyty dachowe żużlobetonowe, kryte papą. Obróbki blacharskie, rynny i rury spustowe wykonane są z blachy ocynkowanej

Schody

- Stropy bryły głównej żelbetowe, dobudowy ceramiczne gęstożebrowe.

Wyposażenie i wystrój

Wystrój elewacji

- budynek w stylu historyzującym z elementami neogotyckimi i neoromańskimi, elewacje ceglane (obecnie wtórnie otynkowane), z ceglanym detalem architektonicznym (niewielkie wstawki tynkowane w płycznach – blendy). Dekoracyjne Szczyty z fryzami arkadkowymi, gzymsami schodkowymi i kostkowymi, z licznymi kształtkami ceramicznymi. Elewacje posiadają pionowy podział ścian, podkreślony ceglanymi pilastrami. Szczyt wieńczy gzyms. Naroża zaakcentowane ceglanymi, zdobionymi sterczynami – pinaklami nakrytymi daszkami dwuspadowymi, z zaakcentowaniem narożników ceramicznymi kształtkami w formie rozetek (podobny motyw występuje we fryzie wewnątrz Elektrowni). Okna w formie wydłużonych prostokątów, ujętych w ceglane obramienia, zamkniętych łukowo.
- Ślusarka okienna metalowa, charakterystyczna dla obiektów przemysłowych z początku XX wieku (pojedyncze okna wstawione w stalowe profile kątowników, szklenie pojedyncze, szkłem zwykłym).. Podział okien wielokwaterowy, kwatery w kształcie prostokątów, górna część okna o podziale wachlarzowym. Stolarka drzwiowa stalowa i drewniana – drzwi wewnętrzne i zewnętrzne pełne, jedno i dwuskrzydłowe, płycinowe
- cegła użyta do budowy i wykończenia elewacji - najprawdopodobniej pochodziła z lokalnej cegielni zbudowanej w czasie rozbudowy zakładu na początku XX wieku, w północnej części zakładu. Do produkcji cegły użyto w znacznej ilości dodatków mułu kopalnianego, o czym świadczy charakterystyczny czarny spiek wewnątrz cegieł. Można też spotkać (w przyziemiu, bądź częściach budynku podziemnych) cegłę z dodatkiem żużla (bardziej porowatą). Zewnętrznie cegła ma nawierzchnię klinkierową, w kolorze ciemno ceglastym.

Wnętrze

- układ prosty, wynikający z funkcji obiektu. W poziomie parteru obiekt stanowi jedno duże pomieszczenie z szeregiem stalowych belek podporowych
- wystrój wnętrza, jak również wyposażenie – nie zachowały się

• Zakres możliwych i dopuszczalnych przekształceń w obiekcie

Budynek Łaźni Gwarek został wytypowany do pozostawienia na terenie przyszłego Muzeum, jako element zespołu dawnej zabudowy kopalni Katowice. Obiekt nie jest wpisany do rejestru zabytków. Budynek będzie pełnił nową funkcję, jako element zespołu muzealnego. W związku z nową funkcją i udostępnieniem obiektu dla większej liczby ludzi konieczna będzie jego częściowa modyfikacja, pozwalająca na spełnienie współczesnych norm bezpieczeństwa i użytkowania. Ważnym jednak jest aby obiekty starej zabudowy proponowane do zachowania, w tym Budynek Łaźni Gwarek w tworzącym Muzeum nie zatraciły najważniejszych zachowanych elementów, które stanowią o ich wartości historycznej, jak również swojej autentyczności.

Z uwagi na usytuowanie obiektu na terenie przemysłowym dopuszczalne jest:

- wzmocnienie konstrukcyjne fundamentów lub wykonanie nowego fundamentowania z pozostawieniem istniejącego materiału tj cegły, jako okładziny nowej konstrukcji
- wykonanie koniecznych wzmocnień konstrukcji budynków (np. poprzez wprowadzenie stalowych ściągów), wykonanie innych niezbędnych zabezpieczeń mających wpływ na statykę, sztywność i bezpieczeństwo budynku, jednak w sposób, który nie wpłynie znacząco na formę i wystrój obiektu
- adaptację obiektu na inne cele, a tym samym wprowadzenie elementów wyposażenia współczesnego we wnętrzu
- funkcjonalne połączenie zewnętrznie obiektu z innymi budynkami, ewentualne wprowadzenie niewielkich zmian w wyglądzie elewacji związanych ze zmianą funkcji

Należy zachować charakterystyczne elementy obiektu tj posadowienie na planie prostokąta, bryłę w formie sześcianu, pierwotny wystrój elewacji, w miejscach dużych uszkodzeń fragmentów ceglanych ścian i narożnych sterczyn dopuszcza się rekonstrukcję tych fragmentów, odtworzenie zewnętrznego wystroju elewacji, nawiązującego do pierwotnego wyglądu budynku

- Dokumentacja fotograficzna, archiwalna oraz graficzne oznaczenie najstarszych elementów obiektu

WIDOK OGÓLNY OBIEKTU OD STRONY PÓŁNOCNO - WSCHODNIEJ

WIDOK OD STRONY PÓŁNOCNO -
WSCHODNIEJ

ELEWACJA POŁUDNIOWA

ELEWACJA WSCHODNIA

ELEWACJA WSCHODNIA

ELEWACJA WSCHODNIA - FRAGMENT

ELEWACJA ZACHODNIA

WIDOK GŁÓWNEGO POMIESZCZENIA

WIDOK GŁÓWNEGO POMIESZCZENIA

WIDOK GŁÓWNEGO POMIESZCZENIA -

3.6.2. Określenie zakresu i rodzaju prac konserwatorskich w zależności od stopnia zużycia i zniszczenia

- Należy przywrócić dawny kształt budynku tj formę sześcianu nakrytego dachem dwuspadowym. W związku z czym konieczne jest wyburzenie wtórnej przybudówki od strony wschodniej. Pierwotnie budynek posiadał reprezentacyjne wejście w miejscu istniejącej przybudówki. Wejście to znajdowało się w miejscu istniejącego środkowego okna w parterze. Na zachowanych planach budowy obiektu przedstawiony jest rysunek drzwi z naświetlem oraz reprezentacyjnych schodów, które prowadziły do wejścia. Obudowa schodów, w tym balustrada utrzymane były w podobnym charakterze, jak wystrój całego budynku, podkreślały jego symetrię i dopełniały kompozycję całości elewacji – zalecany więc byłby powrót do pierwotnego wyglądu elewacji

Fundamenty

- Z uwagi na usytuowanie obiektu na terenie przemysłowym należy przeprowadzić analizę statyki obiektu, dokonać ew. wzmocnienia fundamentów, wykonać izolację pionową i poziomą, pozostawić istniejącą cegłę w fundamentach, jako element nośny lub jako osłonę wzmocnień fundamentów (o ile pozwala na to jej stan techniczny).

Ściany

- Wzmocnienie ścian budynku – o ile wynikać to będzie z opinii technicznej

Konstrukcja dachu, pokrycie

- Konstrukcja dachu powinna pozostać w istniejącej formie tj dźwigarów stalowych, opartych na ceglanych ścianach nośnych. Należy pozostawić istniejące spadki dachu oraz pokrycie budynku papą. Dopuszcza się ocieplenie od zewnątrz połaci dachowych.

Okna

- Wielkość, podział i rysunek okien powinien być zgodny z pierwowzorem. Z uwagi na parametry cieplne budynku - dopuszcza się zmianę technologii okien.

Drzwi

- Wielkość, podział i rysunek drzwi w elewacjach powinien nawiązywać do pierwowzoru.
- Z uwagi na parametry cieplne budynku - dopuszcza się zmianę ich technologii. Drzwi wewnętrzne wynikające z nowej funkcji obiektu, mogą mieć charakter współczesny

Elewacje

- Należy zachować oryginalny wystrój elewacji tj ceglane lica ścian, pierwotny wystrój architektoniczny elewacji wykonany w cegle i fragmentarycznie wypełniony tynkiem cementowo-wapiennym. Należy usunąć z elewacji zbędne przyłącza, samosiejki itp. wtóre przekształcenia, przemurowania itp., dokonać niezbędnych napraw elewacji, w tym osuszeń, przemurowań. W przypadku uszkodzeń elewacji - należy je przemurować, stosując cegły, analogiczne do istniejących. Zaleca się odtworzenie brakujących elementów wystroju elewacji, w tym reprezentacyjnego wejścia od strony wschodniej.

Wyposażenie wnętrza

- Dopuszcza się współczesną aranżację wnętrza

3.6.3.Podanie sposobu prac naprawczych dla obiektu

Fundamenty

- Z uwagi na usytuowanie obiektu na terenie przemysłowym należy przeprowadzić analizę statyki obiektu, wykonać niezbędne odkrywki fundamentów
- w przypadku konieczności wykonania nowego fundamentowania lub wzmocnień fundamentów należy opracować projekt konstrukcyjny i dokonać według niego niezbędnych i wzmocnień.
- w przypadku stwierdzenia dużego zawilgocenia obiektu (pomiar wilgotnościowe powinny zostać wykonane przed przystąpieniem do robót) – należy wykonać izolację pionową budynku (np. folią kubełkową), przy wykonywaniu izolacji pionowej i odkopywaniu fragmentów fundamentów należy sprawdzać ich stan techniczny i dokonywać ewentualnych wzmocnień, cegły z fundamentów wprowadzić, jako obudowę nowych lub wzmocnionych ław fundamentowych. W przypadku braku konieczności wykonania wzmocnień fundamentów – pozostawić istniejące ceglane fundamentowanie, wprowadzając izolację pionową. Przed wykonaniem izolacji ściany należy wysuszyć i odgrzybić. Należy rozpatrzyć możliwość wykonania drenażu opaskowego. Zaleca się również wprowadzić izolację poziomą metodą iniekcji, stosując materiały izolacyjne posiadające stosowne atesty.

Ściany

- W opinii konstrukcyjnej należy określić czy istniejące ściany posiadają wystarczającą nośność, czy należy je wzmocnić. (np. poprzez wprowadzenie wewnątrz budynku wzmocniającej konstrukcji żelbetowej). Należy zdemontować zbędne przyłącza, zbić istniejące tynki (uwaga! Przed zbięciem tynków należy sprawdzić pierwotną kolorystykę wnętrz, poprzez wykonanie odkrywek i dojście do pierwszej warstwy malarskiej)
- z uwagi na brak możliwości ocieplenia budynku od zewnątrz, zaleca się wykonanie wewnętrznych tynków ocieplających. W przyziemiu zaleca się naciągnięcie tynków renowacyjnych (do wys. ok. 1,5 m), po uprzednim przygotowaniu podłoża (skucie tynków, przemurowania, wymiana spoin,

odgrzybienie) Można również wykonać gładkie tynki cementowo-wapienne, ściany nie powinny być gipsowane, ich faktura nie powinna być idealnie równa, malowanie ścian w kolorystyce ustalonej po dokonaniu odkrywek kolorystycznych.

Konstrukcja dachu, pokrycie, obróbki

- Konstrukcja dachu powinna pozostać w istniejącej formie tj dźwigarów stalowych, opartych na ceglanych ścianach nośnych.
- W przypadku konieczności wzmocnień konstrukcyjnych należy wzmocnienia wykonać we współczesnej formie, wprowadzając elementy (np. stalowe belki), które jednoznacznie odróżnią je od elementów zachowanych. Po ustawieniu rusztowań wewnątrz obiektu - istniejące dźwigary stalowe należy ocenić pod względem konstrukcyjnym, dokonać ewentualnych wzmocnień, oczyścić (mechanicznie lub chemicznie), zakonserwować, zabezpieczyć ppoż, stosując zewnętrzną powłokę w kolorze ciemnego grafitu.
- Należy sprawdzić miejsca oparcie więźarów na murze, dokonać stosownych wzmocnień
- Na więźarach stalowych należy oprzeć belki, na których wspierać się będzie deskowanie, zabezpieczyć ppoż (pozostawić w kolorze naturalnego drewna),
- Należy pozostawić istniejące spadki dachu oraz pokrycie papą. Dopuszcza się ocieplenie połączeń dachowych..
- Należy wykonać obróbki, rynny i rury spustowe z blachy stalowej ocynkowanej lub tytanowo-cynkowej

Okna

- W obiekcie zachowała się część oryginalnej ślusarki okiennej. Wielkość, podział i rysunek okien powinny nawiązywać do pierwowzoru. Okna górnej kondygnacji oraz część zamurowanych otworów okiennych należy przywrócić do pierwotnego wyglądu. Z uwagi na parametry cieplne budynku - dopuszcza się zmianę technologii wykonania okien. W obiekcie występują dość duże przeszklenia, które z uwagi na konstrukcję (okna w stalowych ramach, szklone pojedynczo) powodują znaczne straty ciepła. Problem można rozwiązać w dwojaki sposób: zachować (zakonserwować, uzupełnić) część zachowanej ślusarki okiennej, wprowadzając od wewnątrz dodatkowe przeszklenia, ewentualnie wprowadzić okna spełniające współczesne normy cieplne, z profilami aluminiowymi odtwarzającymi pierwotną ślusarkę, w tym przypadku fragmenty oryginalnej ślusarki należy przedstawić, np. jako element wystroju wnętrza.
- Należy pozostawić ceglane parapety zewnętrzne

Drzwi

- Istniejące drzwi w obiekcie są wtórne.
- Z uwagi na parametry cieplne budynku - dopuszcza się zmianę technologii wykonania drzwi. Drzwi wewnętrzne wynikające z nowej funkcji obiektu mogą mieć charakter współczesny. Rysunek drzwi w elewacjach powinien odpowiadać rysunkowi stolarki okiennej w zachowanych archiwaliach.

Elewacje

- Należy zachować oryginalny wystrój elewacji tj ceglane lica ścian, pierwotny wystrój architektoniczny elewacji wykonany w cegle i fragmentarycznie uzupełniony tynkiem cementowo-wapiennym.
- Należy usunąć z elewacji zbędne przyłącza, samosiejki itp. wtóre przekształcenia, przemurowania itp., dokonać niezbędnych napraw elewacji, w tym osuszeń, przemurowań. W przypadku naruszenia elewacji - należy ją przemurować, stosując cegły, analogiczną do istniejących. Elewacje wykonane są z cegieł pochodzących z dziś już nie istniejącej cegielni, w przypadku trudności ze znalezieniem

cegły o podobnej fakturze, zaleca się wykorzystanie np. cegieł z rozbiórki obiektów na terenie zakładu, wybudowanych z podobnej cegły. Należy zdemontować zbędne przyłącza, zbić istniejące tynki, następnie dokonać napraw i uzupełnień, przemurować ścian. Z uwagi na funkcję łaźni, która mieściła się w obiekcie ściany budynku są znacznie zawilgocone. Przed przystąpieniem do prac należy je osuszyć, wzmocnić lub fragmentarycznie wymienić, odgrzybić, przefugować, zewnętrznie zabezpieczyć.

- Po postawieniu rusztowań należy sprawdzić szczegółowo zamocowania zdobnych szczytów i sterczyn oraz dokonać niezbędnych wzmocnień lub rekonstrukcji fragmentów (uwaga w przypadku rekonstrukcji fragmentów szczytów należy ostrożnie demontować i numerować kształtki ceramiczne). Zawilgocone fragmenty ścian należy osuszyć (wzmocnić lub wymienić zlasowane elementy), miejsca szczególnie zawilgocone – należy odgrzybić.
- Należy oczyścić elewacje z wtórnych tynków, dokonać niezbędnych wzmocnień (przemurowania, kotwienia, klejenie), uzupełnień cegieł oraz kształtek ceramicznym
- Należy oczyścić spoiny, ponownie je wykonać, z zachowaniem pierwotnej kolorystyki i kształtu. W przyziemiu należy wymienić całkowicie spoinowanie, z uwagi na duże zawilgocenie ścian. Zaleca się wykonanie fugowania specjalistycznymi mieszankami pochłaniającymi wilgoć
- Fragmenty atyki wypełnione tynkiem cementowo – wapiennym należy oczyścić z pozostałości tynku, następnie po przygotowaniu podłoża wykonać na tych fragmentach ponownie tynk cementowo – wapienny w kolorystyce, jak na tynku pierwotnym
- Po wykonaniu konserwacji elewacji, ściany elewacji należy zahydrofobizować, wokół budynku wykonać opaskę żwirową

Wyposażenie wnętrza

- Należy skuć istniejące tynki, wykonać ponownie (zalecenia w punkcie dotyczącym ścian)
- Należy oczyścić ceglane wyprawy ścian, pilastrów i obramień okien i parapetów z wtórnych przemalowań (np. chemicznie), należy wykonać próby określające sposób usuwania przemalowań. W przypadku natrafienia pod przemalowaniami na okładzinę ceramiczną, bądź cegłę szkliwioną należy ją zachować, dokonać uzupełnień i konserwacji

3.6.4.Podanie sposobu prowadzenia nowych przyłączy

- Instalacje powinny być prowadzone w sposób, jak najmniej ingerujący w wygląd elewacji
- Przewody prowadzone w peszlach lub rurkach należy prowadzić np. nad gzymsami oraz w narożach, starając się montować zaczepy w fugach, przyłącza malować w kolorze elewacji\
- Ewentualne przyłącza formie szafek nie powinny być lokalizowane na elewacjach. Zaleca się wykonywanie ich, zewnętrznie, jako wolno stojące, obudowane w sposób maskujący lub wprowadzanie ich do wnętrza i lokalizowanie w jak najmniej widocznych miejscach
- Ewentualnie jednostki zewnętrzne związane z wprowadzeniem wentylacji do obiektu - lokalizacja np. na dachu w pobliżu atyki